

VšĮ Investuok Lietuvoje

Smulkių įmonių bei individualią veiklą vykdančių asmenų mokesčių surinkimo automatizavimas

Teminio tyrimo

Savarankiškai dirbančių asmenų ir smulkių įmonių mokestinės administracinės naštos situacijos analizė Lietuvoje

ATASKAITA

Eglė Čeponytė

Vilnius

2020

**Kuriame
Lietuvos ateitį**

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Teminis tyrimas yra parengtas Vyriausybės kanceliarijos įgyvendinamo projekto „Atviros Vyriausybės iniciatyvos“ metu. Projektas finansuojamas Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis.

Įvadas / Kontekstas

Pasaulinio konkurencingumo reitinge 2019 m. Lietuva užėmė 85 vietą iš 138 valstybių pagal verslui tenkančią administracinę naštą (palyginimui, Estija užėmė 24 vietą).¹ Be to šiame reitinge Lietuva smarkiai atsilieka nuo kaimyninių šalių pagal tai, kaip greitai šalies reguliacinė aplinka prisitaiko prie kintančių skaitmeninio verslo modelių (elektroninės prekybos, dalinimo ekonomikos platformų, „fintech“ sektoriaus ir kt.). Pagal šį subindeksą Lietuva užėmė 31 vietą, Estija – 6.²

Svarbi administracinės naštos kategorija yra su apskaita ir mokesčių apmokėjimu susiję administraciniai kaštai. Naujausiame 2020 m. „Doing Business“ indekse pagal vidutinei įmonei tenkančią su mokesčiais susijusią administracinę naštą Lietuva užėmė 18 vietą tarp EBPO šalių, Estija – 12 vietą.³

Mokesčių sistemos efektyvumo didinimas yra viena iš prioritetinių Vyriausybės veiklos kryptių. Siekiant mažinti administracinę naštą verslui Septynioliktos LR Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatyta priemonė „Mokesčių apskaičiavimo smulkiąjam verslui paslaugos, sudarančios sąlygas pusiau automatizuotai tvarkyti pajamų ir išlaidų apskaitą, sukūrimas ir įdiegimas“ (4.3.1. Darbas. Savanoriško mokesčių mokėjimo skatinimas ir mokesčių surinkimo gerinimas). Ši priemonė įtraukta į Finansų Ministro valdymo sričių 2018–2020 metų strateginį veiklos planą. Įgyvendinus šią priemonę 2019 m. pradžioje pradėjo veikti Valstybinės mokesčių inspekcijos administruojamas nuotolinių apskaitos paslaugų smulkiąjam verslui (i.APS) posistemis, kuris padeda pusiau automatizuotai tvarkyti individualios veiklos pajamų ir išlaidų apskaitą.

Tačiau sukurta el. paslauga naudojasi santykinai mažai vartotojų. Kaip parodė 2020 m. programos Kurk Lietuvai iniciatyva kartu su Valstybine mokesčių inspekcija atliktas i.APS posistemio vertinimas, šis įrankis neatitinka didžiosios dalies potencialių vartotojų poreikių. Pirmiausia, nors sukurta i.APS posistemis palengvina apskaitos vedimą ir mokesčių apskaičiavimą daliai fizinių asmenų, tačiau juo negali naudotis įmonės. Be to, šis įrankis neatitinka augančios dalinimosi ekonomikos bei elektroninės prekybos dalyvių poreikių, kurie norėtų pilnai automatizuotos elektroninės apskaitos bei mokėtinų mokesčių apskaičiavimo ir apmokėjimo. Vertinimas taip pat parodė, jog vis didesnė savarankiškai dirbančių asmenų dalis bei smulkiosios įmonės didžiąją dalį savo pajamų gauna elektroninių mokėjimų būdu ir norėtų, jog mokėtini mokesčiai jiems būtų apskaičiuojami automatiškai nuo gautų elektroninių įplaukų.

Viešosios konsultacijos su „fintech“ sektoriaus dalyviais parodė, jog šiuo metu Lietuvos rinkoje kuriasi ne vienas startuolis, kuris artimiausiu metu užsienio rinkoms galės pasiūlyti automatizuotos apskaitos, susietos su verslo bankine sąskaita, sprendimą. Tačiau šis sprendimas negalės būti pritaikytas Lietuvoje dėl čia galiojančių teisės aktų ir viešosios mokesčių administravimo infrastruktūros apribojimų.

¹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

² http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

³ <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes-2020/overall-ranking-and-data-tables.html>

Tyrimė naudojami analizės metodai:

1. Esamai situacijai įvertinti atlikta statistinių duomenų analizė, antrinių informacijos šaltinių apžvalga, lyginimas tarpusavyje ir bendrinė jų analizė.
2. Atliktas žvalgomasis tyrimas, kurio metu, atrenkant nagrinėtinius atvejus, analizuojama geroji užsienio šalių praktika taikant FINTECH ir kitas IT inovacijas automatizuojant apskaitos procesus verslui ir gyventojams (Estija, Australija, Olandija, Norvegija, JK, Brazilija, Naujoji Zelandija).

Lietuvos situacijos apžvalga

Dėl su mokesčiais susijusios administracinės naštos Lietuvos smulkusis verslas kasmet patiria apie 70 mln. EUR alternatyviųjų kaštų, įvertinus mokesčių apmokėjimui skiriamą darbo laiką.⁴ Atlikta savarankiškai dirbančių asmenų apklausa (N=360) parodė, jog vidutiniškai vienas individualią veiklą vykdančias asmuo apskaitai skiria apie 18.2 val. per metus.⁵ Įvertinus vidutinį valandinį savarankišką veiklą vykdančio asmens įkainį bei savarankiškai dirbančių asmenų skaičių Lietuvoje, apskaita savarankiškai dirbantiems asmenims Lietuvoje kainuoja apie 35 mln. EUR (vertinant alternatyviaisiais kaštais). Panašius su mokesčiais susijusius administracinius kaštus patiria ir smulkios įmonės. Remiantis naujausiu 2020 m. „Doing Business“ tyrimu, 2018 m. vidutinio dydžio įmonė Lietuvoje mokesčių apskaitai ir apmokėjimui skyrė 95 val. per metus. Palyginimui, Estijoje šis skaičius buvo beveik dvigubai mažesnis – 50 val. Daugiausiai valandų lietuviškos įmonės skiria PVM mokesčio apskaitai – 43 val. per metus, darbo užmokesčio mokesčiams – 34 val. per metus, pelno mokesčiams – 18 val. per metus.⁶

Savarankiškai dirbantys asmenys ir i.APS

2019 m. pradėjo veikti i.APS – tai Valstybinės mokesčių inspekcijos e. paslauga, skirta gyventojams, vykdančioms individualią veiklą pagal pažymą ar įsigijus verslo liudijimą. Nemokama supaprastintos buhalterinės apskaitos programa skirta palengvinti smulkiųjų verslininkų veiklos apskaitą. Nemokamas įrankis leidžia gyventojams atsisakyti popierinio Pajamų ir išlaidų žurnalo pildymo, o netrukus padės apskaičiuoti ir mokėtinus mokesčius.

2019 m. lapkričio mėn. duomenimis, individualios veiklos pažymą Lietuvoje buvo išsiėmę 168 427 asmenys, o verslo liudijimą – 92 163 asmenys. Per pastaruosius tris metus (2017-2019 m.), individualią veiklą pagal pažymą vykdančių gyventojų skaičius stabiliai didėjo vidutiniškai 13% per metus, o turinčių verslo liudijimus – stabiliai mažėjo vidutiniškai 5% per metus. Remiantis VMI užsakymu 2018 m. atliktos reprezentatyvios individualią veiklą vykdančių asmenų apklausos rezultatais, apie 80% savarankiškai dirbančiųjų apskaitą veda arba popieriniame pajamų išlaidų žurnale, arba Ms Excel rinkmenoje. Pastarieji asmenys gali būti laikomi tiksline i.APS auditorija.

i.APS posistemė buvo sukurta siekiant palengvinti apskaitą savarankiškai dirbantiems asmenims. Kaip rodo 2018 metų individualią veiklą vykdančių asmenų apklausos duomenys, apie 41% respondentų nurodė, jog jiems trūksta apskaitos vedimo žinių, apie 42% - jog jiems sunku apskaičiuoti mokėtinus mokesčius. Žinių trūkumas gali būti susijęs su tuo, jog apie pusė individualią veiklą vykdančių gyventojų ši veiklos forma yra santykinai nauja (21%

⁴ <http://kurkl.lt/projektai/ismaniai-visuomenei-ismanus-mokesciai/>

⁵ <http://kurkl.lt/projektai/ismaniai-visuomenei-ismanus-mokesciai/>

⁶ <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/publications/paying-taxes-2020/overall-ranking-and-data-tables.html>

respondentų individualia veikla pradėjo verstis mažiau nei prieš 1 m., 23% respondentų – prieš 1-2 m).

2019 m. i.APS turėjo 10 000 registruotų naudotojų. i.APS žinomumas progresyviai auga. Tačiau, nepaisant augančio prisiregistravusių naudotojų skaičiaus, aktyvių vartotojų sistemoje yra santykinai mažai.

Interviu su i.APS naudotojais parodė, jog sukurta sistema nėra patogi naudotis, jos vartotojo sąsaja nėra pakankamai intuityvi, sistema sunku išmokti naudotis, be to sistemai trūksta svarbių funkcionalumų. Didžioji dalis respondentų nurodė, jog sukurta sistema iš esmės nepadedą taupyti jiems laiko palyginus su kitais alternatyviais apskaitos sprendimais. Dalis vartotojų nurodė, jog norėtų naudotis privačiais apskaitos sistemų sprendimais. Dauguma respondentų teigė, jog norėtų pilnai automatizuotos apskaitos.

Smulkus verslas

VMI 2019 m. duomenimis, Lietuvoje yra apie 90 000 labai smulkių įmonių (turinčių 1-10 darbuotojų), kurios įdarbina apie 264 674 darbuotojų, t. y. apie 19% visų užimtųjų. Pagrindiniai labai smulkių įmonių mokami mokesčiai yra GPM, PSD ir VSD (t. y. darbo užmokesčio mokesčiai). Šie mokesčiai yra mokami Valstybinei mokesčių inspekcijai ir Sodrai.

Remiantis interviu su Lietuvos Buhalterijų asociacijos atstovais, pagrindinė su mokesčiais susijusi administracinė našta smulkiam verslui kyla dėl sudėtingų darbo užmokesčio mokesčių skaičiavimo formulių, skaičiavimo išimčių, taip pat dėl įvairių mokesčių formų pildymo. Įmonės kas mėnesį VMI turi pateikti GPM 313 formą, o Sodrai – SAM pranešimus. Metų gale įmonės VMI teikia metinę GPM 312 deklaraciją apie kiekvieną darbuotoją. Šiems veiksmams atlikti įmonės samdo buhalterius, taip pat perka brangiai kainuojančias apskaitos IT sistemas.

Užsienio geroji praktika

Išmanių IT sprendimų diegimas siekiant mažinti su mokesčiais susijusią administracinę našlą verslui yra santykinai nauja viešosios politikos kryptis, kuria užsienio šalys dar tik pradėjo žengti. Daugumoje valstybių kuriami IT sprendimai yra pritaikomi galiojančiai teisinei bazei. Ir tik keliose užsienio šalyse teisinė apskaitos ir mokesčių administravimo bazė yra iš esmės reformuojama atsižvelgiant į technologinių naujovių atneštus pokyčius.

Estija – „Salary payment“

Estijoje, pasitelkiant Fintech technologijas, sukurta el. bankininkytės paslauga, įgalinanti pusiau automatizuotą darbo pajamų mokesčių surinkimą. Bendradarbiaujant Estijos mokesčių ir muitų valdybai bei privačiam bankui LHV sukurta nauja paslauga – „Salary payment“. Ši el. paslauga leidžia smulkioms įmonėms automatizuotai apskaičiuoti mokėtinus mokesčius nuo el. būdu pervedamų darbo pajamų, taip pat automatiškai iš banko perduoda duomenis Estijos mokesčių ir muitų valdybai, dėl to įmonėms nebereikia teikti papildomų mokesčių formų. Naudojantis šia paslauga kiekvieną mėnesį yra padaroma apie 700 pavedimų.⁷

⁷ Interviu su LHV atstovu Marhus Holland

Naujoji el. paslauga veikia itin intuityviai ir yra pritaikyta jau egzistuojantiems vartotojų įpročiams. Darbdavys, formuodamas darbuotojo atlyginimo el. bankinį pavedimą, pavedimo formoje nurodo *neto* darbuotojo atlyginimą ir darbuotojo pagrindinius asmeninius duomenis. Šie duomenys realiu laiku yra persiunčiami Estijos mokesčių administratoriams, kurių IT sistemos realiu laiku paskaičiuoja mokėtinus mokesčius ir informuoja pavedimą atliekantį darbdavį. Pavedimo formoje automatiškai užpildoma grafa „mokėtini mokesčiai“. Darbdavys, paspaudęs mygtuką „mokėti“, perveda darbuotojo atlyginimą ir kartu apmoka visus mokėtinus darbo pajamų mokesčius.

Estija – Entrepreneurio banko sąskaita

Tarp gerųjų praktikų pavyzdžių paminėtinas Estijos Entrepreneurio sąskaitos projektas. Ši viešojo-privataus sektorių partnerystės pagrindu teikiama viešojo paslauga yra skirta savarankiškai dirbantiems asmenims. Ji pradėta teikti 2019 m. pradžioje.

Bankiniai pavedimai į šią sąskaitą yra automatiškai apskaitomi kaip pajamos iš individualios veiklos. Estijos mokesčių valdyba pavedimų informaciją gauna esamuoju laiku. Mokesčiai (fiksotas procentinis tarifas) nuskaičiuojami automatiškai nuo kiekvienos įplaukos į sąskaitą. Mokesčių mokėtojas, atsidaręs šią sąskaitą, automatiškai gauna teisę verstis individualia veikla (ribotos apimties). Sąskaitos turėtojas šia sąskaita gali naudotis asmeniniams atsiskaitymams, išgryninti pinigus, atlikti pervedimus, jam yra išduodama debetinė/kreditinė kortelė.

Entrepreneurio banko sąskaita galėjo pradėti veikti tik po to, kai buvo pakeista teisinė individualios veiklos apskaitos tvarka. 2018 m. Estijos Finansų ministerijos iniciatyva buvo priimtas Entrepreneurio bankinę sąskaitą reglamentuojantis teisės aktas. Priėmus teisės aktą duomenų mainų tarp privačių bankų ir Estijos Mokesčių ir muitų valdybos sistemų sukūrimas truko mažiau nei pusę metų.

Australija – „myDeduction app“

Australijos mokesčių tarnyba, bendradarbiaudama su privačiu IT sektoriumi, sukūrė savarankiškai dirbantiems asmenims skirtą mobiliąją aplikaciją „myDeduction app“. Aplikacija leidžia savarankiškai dirbantiems asmenims kaupti savo pajamų ir išlaidų duomenis, vesti apskaitos žurnalą išmaniajame telefone arba savo asmeniniame kompiuteryje. Į programą suvesti duomenys yra saugomi „debesyje“, tad vartotojui nereikia apkrauti duomenimis savo asmeninių išmaniųjų prietaisų. Prie šių „debesų“ vartotojas gali prisijungti iš bet kurio kompiuterio ar telefono. Visa į programą suvesta informacija perduodama Australijos mokesčių valdybai, kuri paskaičiuoja mokėtinus mokesčius ir automatiškai užpildo asmens pajamų deklaraciją.

Australija – „Single Touch Payroll“

Naudojant „Single Touch Payroll“ (STP), mokesčių ir socialinio draudimo informacija iš verslo naudojamų pagal STP koncepciją sertifikuotų apskaitos programų yra tiesiogiai siunčiama Australijos mokesčių valdybai. Mokesčių valdyba, remdamasi gauta informacija, persiunčia mokėtinų mokesčių duomenis atgal į apskaitos sistemą. Tuomet pagal STP sertifikuota programinė įranga automatiškai suformuoja visas mokesčių valdybai teiktinas ataskaitas ir automatiškai jas pateikia. Gautais duomenimis Australijos mokesčių valdyba dalinasi su kitomis viešosiomis institucijomis, tai leidžia atisakyti kai kurių prievolių verslui teikti

besidubliuojančių informaciją. STP sistema Australijoje įvesta palaipsniui – 2018 m. numatyta prievolė tik stambioms įmonėms, o nuo 2019 m. pab. visos įmonės turėjo pereiti prie mokesčių duomenų teikimo per STP sertifikuotas sistemas.

Danija – EasySME koncepcija

Danijos mokesčių administracija kuria koncepciją „EasySME“ bendradarbiaujant su apskaitos programinės įrangos kūrėjais. Šios koncepcijos tikslas – sukurti reikalingą nemokamą arba pusiau nemokamą infrastruktūrą, leidžiančią mažoms įmonėms lengviau ir pigiau gauti, rinkti, ir analizuoti jų verslo duomenis, tuo pačiu palengvinti verslui sąlygas laikytis mokesčių įstatymų ir jų pakeitimų. Norintys naudotis šia paslauga mokesčių mokėtojas turėtų naudotis viena bankine sąskaita visoms verslo operacijoms atlikti. Mokesčių mokėtojas taip pat privalėtų pasirinkti apskaitos sistemą, sertifikuotą pagal EasySME koncepciją. Ji būtų grindžiama tik elektroninių operacijų naudojimu. Operacijos duomenys būtų importuojami iš nurodytos banko sąskaitas į apskaitos sistemą, o vėliau būtų automatiškai perduodami Danijos mokesčių administracijai.

Nyderlandai – pilotinis projektas „System-to-system tax returns“

2019 m. Nyderlandų mokesčių administracija pristatė pilotinį pelno ir apyvartos mokesčių automatizuoto surinkimo iš laisvai samdomų darbuotojų projektą. Mokesčių administratoriai siekia, jog laisvai samdomų darbuotojų naudojamos supaprastintos apskaitos sistemos būtų suintegruotos su Nyderlandų mokesčių administracijos naudojamomis duombazėmis. Tai leistų automatiniu būdu teikti savarankiškai dirbančių asmenų apskaitos duomenis mokesčių administracijai. Pagal pateiktus duomenis mokesčių administracija automatiškai apskaičiuotų mokėtinus mokesčius ir užpildytų pelno ir apyvartos deklaracijas

Viešosios konsultacijos poreikis

Šis tyrimas atskleidė viešosios konsultacijos poreikį. Su mokesčių apmokėjimu susijusi administracinė našta, palyginus su kaimyninėmis šalimis, Lietuvoje yra santykinai didelė. Didžiausią naštą patiria smulkus verslas ir savarankiškai dirbantys asmenys. Vadovaujantis užsienio šalių praktika, ši našta galėtų būti sumažinta pasitelkiant išmaniąsias technologijas. Tačiau prieš verslui pasiūlant naujas el. paslaugas, yra būtina atlikti išsamią verslo poreikių analizę. Projekto metu bus atlikta viešoji konsultacija su savarankiškai dirbančiais asmenimis bei labai smulkaus verslo atstovais mokesčių administravimo poreikių ir elgsenos klausimais, siekiant nustatyti naujus naudotojų poreikius ir lūkesčius. Viešoji konsultacija bus atlikta naudojantis šiais konsultavimosi metodais:

- Įmonių buhalterijų elektroninė apklausa,
- Pusiau struktūruoti kokybiniai interviu su smulkių įmonių buhalteriais ir įmonių vadovais, taip pat mokesčių inspekcijos darbuotojais, identifikuočių užsienio gerųjų praktikų projektų vadovais,
- Pusiau struktūruoti interviu ir apvaliojo stalo diskusijos su komercinių bankų atstovais.

Skirtingų tyrimo metodų taikymas leis surinkti duomenis iš įvairių šaltinių. Šie duomenys bus trianguliuojami siekiant suformuluoti pagrįstas išvadas. Išvados bus laikomos patikimomis, jeigu jos bus pagrįstos bent dviejų iš trijų taikomų metodų rezultatais.

Įmonių buhalterijų elektroninė apklausa bus atlikta siekiant išmatuoti naudotojų pasitenkinimą jų naudojamomis apskaitos sistemomis, jiems tenkančią administracinę našumą bei iš e. paslaugų gaunamą naudą. Taip pat bus siekiama identifikuoti pagrindinius sistemų plusus ir minusus bei naujų funkcionalumų poreikį.

Galiausiai, interviu ir apvaliojo stalo diskusijos su komercinių bankų atstovais bus organizuojamos siekiant identifikuoti viešojo-privataus sektoriaus partnerystės galimybes. Konsultacijos bus vykdomos su šių kredito įstaigų atstovais:

- Swedbank;
- Luminor;
- SEB;
- Lietuvos kredito unijų asociacija.

Priedai

1. Užsienio gerųjų praktikų analizė automatizuojant mokesčių surinkimą iš ypatingai smulkių įmonių bei individualia veikla besiverčiančių asmenų, <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2020/03/Tax-automation-country-case-analysis.pdf>
2. „Individualios veiklos bankinės sąskaitos“, leidžiančios automatizuoti individualios veiklos GPM, PSD ir VSD mokesčių surinkimą, modelis <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2020/03/Individualios-veiklos-bankine-saskaita-koncepcinis-modelis.pdf>
3. „Vieno mokėjimo“, el. bankininkystės paslaugos, leidžiančios automatizuoti mikroįmonių mokamų mokesčių nuo darbo užmokesčio surinkimą, modelis, <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2020/03/Vienas-mokejimas-koncepcinis-modelis.pdf>
4. Estijos „Entreprenerio banko sąskaitos“ atvejo studija, <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2019/10/Entreprenerio-banko-s%C4%85skaita-1.pdf>